

УДК 005.35:316.3:330.8
 DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.75-25>

Сова О.Ю.

кандидат економічних наук, доцент
*Інститут демографії та проблем якості життя
 Національної академії наук України*
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6386-6432>

Кузнєцов В.Д.

аспірант
Таверійський національний університет імені В.І. Вернадського

Sova Olena

PhD in Economics, Associate Professor
*Institute for Demography and Life Quality Problems of the
 National Academy of Sciences of Ukraine*

Kuznietsov Vladyslav

Graduate Student
Taurida V.I. Vernadsky National University

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

THE EVOLUTION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY SYSTEM

У статті розглянуто сучасні аспекти корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) як важливої складової управління підприємством. Систематизовано періоди становлення та розвитку КСВ з поданням основних праць того часу та обмежень кожного етапу еволюції. Проведене дослідження доводить, що КСВ є складною багатокомпонентною системою, елементи якої здатні стимулювати сталий розвиток екосистеми, сприяти соціальній стабілізації і відновленню довкілля. Авторами охарактеризовано теоретичні підходи до формування КСВ, а також запропоновано практичні кроки для ефективного використання КСВ, такі як професійні тренінги, соціальні та благодійні місії, підтримка освітніх і культурних ініціатив, реалізація екологічних проєктів, співпраця з місцевими громадами тощо. Підтверджено визначальну роль КСВ у забезпеченні успішного розвитку підприємств в гармонії з природою та досягненні соціального прогресу суспільства в глобалізаційних умовах сьогодення.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, підприємництво, бізнес-середовище, сталий розвиток, суспільний прогрес, людський капітал.

The pandemic and the post-Covid period, military actions on the territory of Ukraine have changed the orientations in the strategic planning of business entities. Entrepreneurs have become more socially responsible and environmentally conscious participants in the global economy. In the conditions of geopolitical and cultural transformations, they felt their important role in the formation of a strong civil society. The article examines modern aspects of corporate social responsibility (CSR) as a relevant component of enterprise management. The periods of formation and development of CSR are systematized, citing the authors of the main works of that time and the main ideas of doctrines. The limitations of each stage of evolution during the transition to the next one are defined. The conducted research proves that CSR is a complex multi-component system, the elements of which are able to stimulate the sustainable development of the ecosystem, contribute to social stabilization and environmental restoration. Creating a favorable environment for prosperity means not only supporting economic growth and entrepreneurship, but also ensuring equal opportunities, improving the quality of life, and investing in human capital. The authors characterized the theoretical foundations of CSR formation, highlighting approaches and concepts based on object-functional analysis. Practical recommendations for the effective use of CSR are offered, such as professional trainings, social and charitable missions, support for educational and cultural initiatives, implementation of environmental projects, energy saving and food security programs, cooperation with local communities, etc. CSR becomes a kind of catalyst for enterprises that seek to play a positive role in society and contribute to the development of the future welfare of nations. The decisive role of CSR in ensuring the competitiveness and successful development of enterprises in harmony with nature and achieving social progress of society in today's globalization conditions has been confirmed.

Key words: corporate social responsibility, entrepreneurship, business environment, sustainable development, social progress, human capital.

Постановка проблеми. Останнім часом на фоні інтенсивного розвитку суспільства все частіше постають питання щодо відповідального ставлення до всіх типів ресурсів та їх дбайливого використання з огляду на можливі отримані вигоди в майбутньому. Суспільна відповідальність стає важливим об'єктом дискусій у глобальному контексті, маючи значний вплив на соціально-економічний розвиток країн і формуючи нову концепцію функціонування суспільства. Ця нова парадигма вже не спрямована суто на збільшення прибутку підприємців, але й на турботу про інтереси основних груп зацікавлених сторін, на інтеграцію соціальних та екологічних цілей в основну діяльність підприємств. Такий підхід стає ефективним інструментом на шляху до стійкого розвитку всієї екосистеми та зростання загальносвітового добробуту.

Соціальна відповідальність є необхідною складовою взаємодії між людиною, державою та суспільством. Цей концепт виходить за межі класичної тріади та стає самостійною категорією, оскільки містить нову комбінацію факторів у соціальному, економічному та екологічному просторах. Із моменту свого зародження явище соціальної відповідальності відіграє важливу роль у регулюванні поведінки як окремих осіб, суб'єктів господарювання, громадських організацій, так і управлінських органів державної та місцевої влади. Актуальність досліджень корпоративної соціальної відповідальності зростає на фоні посилення уваги до етичних, екологічних і соціальних викликів у сучасному світі, адже корпорації та бізнес-структури все частіше сприймають свою відповідальність перед суспільством як важливий компонент успішного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опубліковані матеріали в галузі соціальної відповідальності демонструють зростаючий інтерес до вивчення впливу бізнесу на суспільство та довкілля. Колектив авторів [11], Г. Поясник [13], Л. Каррера [19] вивчають роль корпорацій у вирішенні екологічних проблем і підтримці соціальних ініціатив. Т. Кушнір [8], Н. Коваленко та ін. [6], Х. Передало [14] акцентують увагу на етичних аспектах діяльності корпорацій та їхній взаємодії зі споживачами, громадськістю та державними структурами. Низка досліджень стосуються напрямів розвитку соціальної відповідальності українських підприємств в умовах воєнного стану [10; 13; 16]. Приклади формування системи соціальної відповідальності бізнесу в різних країнах наводять Д. Букрева [6], Т. Мединська [9], Н. Станасюк [15], а також зарубіжні автори [20–22]. Рівні нормативно-правового забезпечення корпоративної соціальної відповідальності висвітлено в працях О. Бутько, О. Шиманської та ін. [2; 17]. В праці О. Краузе і Н. Юрик визначено концептуальні основи формування системи соціальної відповідальності в сфері трудових відносин [7]. Подальших досліджень потребують питання системного підходу до сутності корпоративної соціальної відповідальності та періодизації її історії становлення.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є огляд процесу становлення системи корпоративної соціальної відповідальності, обґрунтування її ключового значення для підприємств у сучасних глобалізаційних умовах і надання практичних рекомендацій для успішного впровадження в бізнес-середовище.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція соціальної відповідальності зародилася ще в середньовіччі, коли почало формуватися усвідомлення соціальних обов'язків між людьми в рамках певної територіальної спільноти. Проте, в сучасному розумінні цей термін став вживатися активніше в останні десятиліття ХХ ст., коли вчені та практики почали акцентувати увагу на відповідальності бізнесу перед суспільством, довіцільям і стейкхолдерами. В 1953 році Г. Боуен у своїй науковій праці вперше розглянув поняття «соціальна відповідальність» і встановив низку економічних і соціальних вигод, які вона може принести суспільству. Термін «корпоративна соціальна відповідальність» (КСВ) у 1999 році вперше застосував Генеральний директор ООН К. Аннан у своєму виступі в Європейському центрі корпоративної культури (Женева), тоді ж відбулося й підписання Глобального договору ООН [18, с. 184–185].

Документ став важливим механізмом для просування відповідальної корпоративної поведінки та сприяння створенню справедливого бізнес-середовища. А через два роки в Європейському Союзі була опублікована «Зелена книга» («Green Paper») з мотиваційним зверненням до владних органів, суспільних організацій, підприємців щодо практичного застосування принципів корпоративної соціальної відповідальності [1, с. 9]. Відчутним кроком вперед стало нормативно-правове врегулювання соціальної відповідальності підприємств із прийняттям у 2010 році Міжнародного стандарту ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» [17].

В широкому розумінні під соціальною відповідальністю бізнесу розуміють ініціативу господарюючих суб'єктів враховувати в своїй діяльності потреби трудового колективу, партнерів, мешканців місцевих громад і навколишнього природного середовища. Головні принципи, які використовуються компанією при взаємодії з стейкхолдерами, це – довіра, чесність і прозорість [15]. Саме на засадах соціальної відповідальності і солідарності, згуртованості та взаємодопомоги функціонує соціальний капітал як потужний ресурс, капіталізація якого дає можливість отримати вигоди шляхом його конвертації в інші види капіталу та мінімізації транзакційних витрат [5, с. 103–104].

Система КСВ пройшла складний шлях еволюції протягом ста років існування, спрямований на сталий розвиток та задоволення потреб поточних поколінь без шкоди майбутнім. Шлях від початкових кроків у напрямку збалансування сфер діяльності бізнесу з цілями суспільного договору до сучасних стандартів і практик соціального діалогу (табл. 1).

КСВ є складовою частиною загальної соціальної відповідальності. Вона відображає відповідальність бізнесменів перед суспільством і становить частину загальної зусиль при вирішенні соціальних, економічних та екологічних проблем у державі. Можна стверджувати, що це своєрідний внесок бізнесу в стійкий розвиток суспільства, як-от в соціально-економічну, інформаційно-технологічну та екологічну сфери, й цей внесок є добровільним і актуальним у сучасному бізнес-середовищі (рис. 1).

Необхідно підкреслити, що КСВ полягає в зобов'язанні підприємств дотримуватися норм і правил, які не завжди чітко визначені законодавством, але мають значний вплив на якість життя окремих соціальних груп або населення в цілому. КСВ як системне явище містить наступні елементи (табл. 2).

Таблиця 1

Етапи становлення та розвитку системи корпоративної соціальної відповідальності

№	Період	Характеристика	Обмеження
1	1920–50-ті роки	Доктрина соціальної відповідальності як зобов'язання бізнесменів здійснювати свою діяльність із дотриманням цілей суспільного розвитку та цінностей суспільства. Вихід праць японської федерації бізнесу Кейданрен («Хартія гідної корпоративної поведінки», 1946), Г. Боуена («Соціальна відповідальність бізнесмена», 1953), П. Друкера («Практика менеджменту», 1954) тощо.	Не розглядалися питання взаємозв'язку КСВ з вигодами для бізнес-середовища в цілому. Відсутність узгодженості та стратегічного планування.
2	1960–80-ті роки	Поширення популярності ідеї корпоративної соціальної відповідальності. Посилення вимог держави до екологічної відповідальності компаній, зростання вимог до бізнесу з боку профспілок і споживачів. Вихід праць К. Девіса («Соціальна відповідальність у бізнесі», 1973), С. Сеті («Корпоративна соціальна діяльність», 1975), А. Керолла («Концепція державного підприємства», 1979) тощо.	Відсутність чітких стандартів і нормативних актів, брак відкритості та прозорості інформації. Недостатня залученість громадськості.
3	1990–2020-ті роки	Об'єднання зусиль підприємців із діяльністю профспілок, громадських організацій, державних органів задля підтримки та застосування принципів соціальної відповідальності. Вагомими є праці Дж. Елкінгтона («Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business», 1993), Б. Вілларда («The sustainability advantage», 2002), М. Хаусільдер та М. Джиціано «Strategic CSR communication», 2012) тощо.	Більшість компаній застосовують фрагментарний підхід до КСВ, зосереджуючись лише на окремих аспектах, таких як благодійність чи екологічні програми. Проблема «green-washing».

Джерело: складено авторами за [4; 12]

Таблиця 2

Елементи системи корпоративної соціальної відповідальності

№	Назва	Характеристика
1	Об'єкти	Суспільство, соціальні спільноти, громадяни, місцеві громади, держава, навколишнє середовище, структури і процеси, на які спрямовуються соціально відповідальні дії з боку бізнесу.
2	Суб'єкти	Корпорації та інші бізнес-структури, які взаємодіють з об'єктами через свою діяльність, стратегії або програми.
3	Мета	Збалансоване задоволення потреб суспільства та зацікавлених сторін шляхом врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів у діяльності підприємства.
4	Принципи	Прозорість, відкритість, сталість, добровільність, благодійність, легітимність, підзвітність, етичність тощо.
5	Функції	Формування стратегій сталого розвитку, раціональне споживання ресурсів, співпраця зі стейкхолдерами та громадський діалог, здійснення соціальних інвестицій, екологічний моніторинг тощо.
6	Зони відповідальності	Внутрішня (соціальний пакет працівника, безпека праці, гідна оплата праці, кар'єрне зростання, програми перекваліфікації), зовнішня (спонсорство, охорона довкілля, відповідальність перед споживачами, співпраця з громадами та ін.).
7	Моделі	Американська, європейська, японська.
8	Підходи	Філантропічний, нормативний, інструментальний, потрійної результативності, політичного впливу, міжнародний підхід.
9	Концепції	Концепція обов'язків, концепція взаємодії зі стейкхолдерами, економічної відповідальності, концепція сталого розвитку, концепція корпоративного громадянства, універсальна концепція.
10	Оціночні показники	Dow Jones Sustainability Index, індекс Domini Social Investment 400, FTSE4 Good, Bloomberg ESG, Global RepTrak®100, індекс BACO, метод London Benchmark Group тощо.

Джерело: складено авторами за [4; 12]

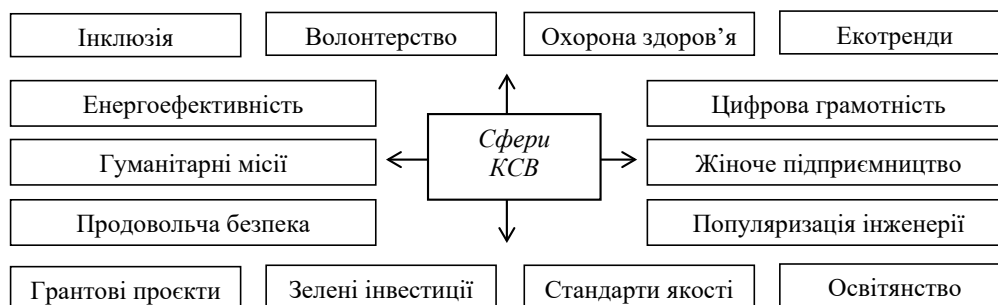


Рис. 1. Вектори корпоративної соціальної відповідальності

Джерело: складено авторкою

Ці елементи утворюють комплексну систему корпоративної соціальної відповідальності, яка дозволяє підприємствам ефективно взаємодіяти зі світом і відповідати на сучасні виклики та очікування суспільства.

Висновки. Розглянута система корпоративної соціальної відповідальності виявляється комплексним і багатогранним явищем, що дозволяє підприємствам стабільно виконувати свої соціальні та екологічні зобов'язання перед громадськістю. Завдяки виваженому застосуванню принципів КСВ організації можуть підвищити свою конкурентоспроможність, посилити довіру серед споживачів та інвесторів, зменшити

ризик негативного впливу підприємницької діяльності на довкілля з мінімізацією репутаційних і комерційних втрат.

Рекомендації щодо ефективного використання КСВ включають в себе систематичний моніторинг і оцінку впливу дій бізнесу на соціальні та екологічні аспекти суспільства в різних сферах, розробку та реалізацію програм із дбайливого споживання ресурсів і підвищення ефективності їх використання (в тому числі людського капіталу), а також співпрацю з громадськістю та урядовими структурами для досягнення спільних цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Андріяш В., Верба С. Теоретичні підходи до змісту та сутності поняття «корпоративна соціальна відповідальність». *Наукові праці МАУП*. 2023. № 2(68). С. 7–11. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-1)
2. Будицький О.В., Галатов Б.М. Особливості нормативно-правового регулювання корпоративної соціальної відповідальності підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 17. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-15>
3. Букреєва Д.С., Денисенко К.В. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-52>
4. Гусєва О.Ю., Воскобоєва О.В., Хлевицька Т.Б. Соціальна відповідальність бізнесу : навч. посібник. Київ : ДУТ, 2020. 222 с. URL: <https://duikt.edu.ua/ua/lib/1/category/2139/view/2168>
5. Звонар В.П., Дяконенко О.І., Сова О.Ю. Закономірності формування соціального капіталу в Україні: теоретичні засади і міжнародний контекст. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 3(49). С. 102–122. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.102>
6. Коваленко Н.О., Колісниченко Р.М., Гавриленко О.Є. Економіко-правове та емоційно-психологічне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності підприємства. *Наукові перспективи*. 2022. № 2(20). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-2\(20\)-288-300](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-2(20)-288-300)
7. Краузе О.І., Юрик Н.Є. Соціальна відповідальність суб'єктів ринку праці. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. № 4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-4-8859>
8. Кушнір Т. Етичні аспекти діяльності компаній-постачальників. *Review of transport economics and management*. 2023. № 8(24). С. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/269154>
9. Мединська Т.І. Корпоративна соціальна відповідальність: актуальність у світі та особливості впровадження в Україні. *European Science: monograph*. 2023. С. 38–52. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-16-04-001>
10. Миськів Г.В., Пасінович І.І. Сталий розвиток і соціальна відповідальність в умовах війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. № 7(1). С. 21–36. DOI: <http://doi.org/10.23939/semi2023.01.021>
11. Огінок С.В., Федунь М.В., Бондаренко Ю.Г. Соціальна відповідальність прибуткових організацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 45. С. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-45-10>
12. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність : навч. посібник. Київ : НТУ України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с. URL: <https://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Socialna-vidpovidalnist.pdf>
13. Поясник Г.В. Роль екологічного підприємництва в умовах післявоєнної відбудови. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-11>
14. Стамбульська Х., Передало Х. Корпоративна культура: сутність, типи та роль у розвитку організації. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.204>
15. Станасюк Н., Фей М. Ключові характеристики корпоративної соціальної відповідальності та особливості її розвитку в Китаї. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-60>
16. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Том 6(53). С. 405–416. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.6.53.2023.4187>
17. Шиманська О., Петрук Н. Нормативно-правове регулювання соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-92>
18. Яблонська І.В., Виговський В.Г. Корпоративна соціальна відповідальність як напрям розвитку сучасного менеджменту. *Матеріали Міжн. наук. конф. «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу»*. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2021. 403 с. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/184.pdf>
19. Carrera L. Corporate social responsibility. A strategy for social and territorial sustainability. *International Journal of Corporate Social Responsibility*. 2022. No. 7. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40991-022-00074-0>
20. Cierniak-Emerych A., Mazur-Wierzbička E., Rojek-Nowosielska M. Corporate Social Responsibility in Poland. In: Idowu S.O. (eds). *Current Global Practices of Corporate Social Responsibility*. CSR, Sustainability, Ethics & Gov. 2021. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-68386-3_13
21. Kim S.E. Corporate social responsibility in East Asia: a comparative approach. *International Review of Public Administration*. 2018. No. 23(3). P. 141–155. DOI: <https://doi.org/10.1080/12294659.2018.1518000>
22. Shi G., Sun J., Zhang L., Jin Y. Corporate social responsibility and geographic dispersion. *Journal of Accounting and Public Policy*. 2017. No. 36(6). P. 417–428. URL: <https://ssrn.com/abstract=3029064>

References:

1. Andriiash V., Verba S. (2023) Theoretical approaches to the content and essence of the concept "corporate social responsibility". *Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management*, no. 2(68), pp. 7–11. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-1)
2. Budko O., Halatov B. (2020) Features of normative-legal regulation of corporate social responsibility of enterprises. *International Humanitarian University Herald. Economics and Management*, no. 17, pp. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-15>
3. Bukreieva D., Denysenko K. (2022) Corporate social responsibility for business as basis for provision of business activities: European integration aspect. *Economy and Society*, no. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-52>
4. Husieva O., et al. (2020) Social responsibility of business: a study guide. Kyiv. Available at: <https://duikt.edu.ua/ua/lib/1/category/2139/view/2168>
5. Zvonar V., Dyakonenko O., Sova O. (2022) Regularities of social capital formation in Ukraine: theoretical framework and international context. *Demography and Social Economy*, no. 3(49), pp. 102–122. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.102>
6. Kovalenko N., Kolisnichenko R., Havrylenko O. (2022) Economical-legal and emotional-psychological security of the enterprise corporate responsibility. *Scientific perspectives*, no. 2(20). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-2\(20\)-288-300](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-2(20)-288-300)
7. Krause O., Yuryk N. (2023) Social responsibility of labor market entities. *Public Administration and National Security*, no. 4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-4-8859>
8. Kushnir T. (2023) Ethical aspects of supplier companies. *Review of transport economics and management*, no. 8(24), pp. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/269154>
9. Medynska T. (2023) Corporate social responsibility: relevance in the world and peculiarities of implementation in Ukraine. *European Science: monograph*, pp. 38–52. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-16-04-001>
10. Myskiv H., Pasinovich I. (2023) Sustainable development and social responsibility under war conditions in Ukraine. *Journal of Lviv Polytechnic National University*, no. 7(1), pp. 21–36. DOI: <http://doi.org/10.23939/semi2023.01.021>
11. Ohinok C., Fedun M., Bondarenko Yu. (2022) Social responsibility of profit organizations. *Uzhorod National University Herald*, no. 45, pp. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-45-10>
12. Okhrimenko O., Ivanova T. (2015) Social responsibility: a study guide. Kyiv. Available at: <https://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Socialna-vidpovidalnist.pdf>
13. Poiasnyk H. (2023) The role of ecological entrepreneurship in the conditions of post-war reconstruction. *Economy and Society*, no. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-11>
14. Stambulska Kh., Peredalo Kh. (2022) Corporate culture, its essence, types and role in the development of the organization. *Efektivna ekonomika*, no. 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.204>
15. Stanasiuk N., Fei M. (2023) Key characteristics of corporate social responsibility and features of its development in the China. *Economy and Society*, 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-60>
16. Chervinska L., et al. (2023) Social responsibility of business in times of war. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, tom 6(53), pp. 405–416. DOI: <https://doi.org/10.55643/fccept.6.53.2023.4187>
17. Shymanska O., Petruk N. (2021) Legal regulation of social responsibility of business in Ukraine. *Economy and Society*, no. 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-92>
18. Yablonska I., Vyhovskyi V. (2021) Corporate social responsibility as a direction of modern management development: *Materials International of science conf. "Modern challenges of sustainable business development"*. Zhytomyr. DOI: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/184.pdf>
19. Carrera L. (2022) Corporate social responsibility. A strategy for social and territorial sustainability. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, no. 7. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40991-022-00074-0>
20. Cierniak-Emerych A., Mazur-Wierzbicka E., Rojek-Nowosielska M. (2021). Corporate Social Responsibility in Poland. In: Idowu, S.O. (eds). *Current Global Practices of Corporate Social Responsibility*. CSR, Sustainability, Ethics & Gov. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-68386-3_13
21. Kim S.E. (2018) Corporate social responsibility in East Asia: a comparative approach. *International Review of Public Administration*, no. 23(3), pp. 141–155. DOI: <https://doi.org/10.1080/12294659.2018.1518000>
22. Shi G., Sun J., Zhang L., Jin Y. (2017) Corporate social responsibility and geographic dispersion. *Journal of Accounting and Public Policy*, no. 36(6), pp. 417–428. DOI: <https://ssrn.com/abstract=3029064>